

Basiskennis geschiedenis Werkboek

 Noordhoff

Hans Keissen

1^e druk

BASISKENNIS GESCHIEDENIS

Werkboek

Hans Keissen

Noordhoff, Groningen

Ontwerp omslag: G2K Designers, Groningen-Amsterdam

Omslagillustratie: iStock 165946457

Eventuele op- en aanmerkingen over deze of andere uitgaven kunt u richten aan: Noordhoff Uitgevers bv, Afdeling Hoger Onderwijs, Antwoordnummer 13, 9700 VB Groningen of via het contactformulier op www.mijnnoordhoff.nl.

De informatie in deze uitgave is uitsluitend bedoeld als algemene informatie. Aan deze informatie kunt u geen rechten of aansprakelijkheid van de auteur(s), redactie of uitgever ontlenen.

1 / 21

© 2020 Noordhoff Uitgevers bv, Groningen/Utrecht

Deze uitgave is beschermd op grond van het auteursrecht. Wanneer u (her)gebruik wilt maken van de informatie in deze uitgave, dient u vooraf schriftelijke toestemming te verkrijgen van Noordhoff Uitgevers bv. Meer informatie over collectieve regelingen voor het onderwijs is te vinden op www.onderwijsauteursrecht.nl.

This publication is protected by copyright. Prior written permission of Noordhoff Uitgevers bv is required to (re)use the information in this publication.

ISBN 978-90-01-73448-0

NUR 133

WOORD VOORAF

Basiskennis geschiedenis Werkboek is een aanvulling op de derde druk van het boek *Basiskennis geschiedenis*. Het werkboek biedt meer gelegenheid en variatie om te oefenen met de leerstof dan de opdrachten die in het boek *Basiskennis geschiedenis* zijn opgenomen. Een belangrijk uitgangspunt van het werkboek is het herhalen van weinig frequente begrippen.

Het werkboek heeft bij elk hoofdstuk eenzelfde opbouw:

- Oriëntatievragen over het tijdvak.
- Theorievragen die aansluiten bij één van de invalshoeken van het tijdvak in het boek *Basiskennis geschiedenis*: sociaaleconomisch, politiek-sociaal, cultureel-religieus en de bronnen.
- Opdrachten (individueel- en groepsgericht) die de vier invalshoeken van het tijdvak omvatten.
- Test jezelf, waarbij de studenten op de website www.basiskennisgeschiedenis.noordhoff.nl toetsvragen maken die bij het hoofdstuk behoren.

Verder zijn er twee herhalingshoofdstukken opgenomen. De studenten kunnen daarmee begrippen uit respectievelijk de hoofdstukken 1 t/m 5 en de hoofdstukken 1 t/m 11 herhalen, gebeurtenissen in de tijd plaatsen en andere historische vaardigheden toepassen.

Basiskennis geschiedenis Werkboek stelt docenten in staat om hun studenten zelfstandig te laten oefenen met de leerstof uit *Basiskennis geschiedenis*. De opdrachten sluiten aan op de zevenendertig kennisdoelen uit de SLO-publicatie 'Handreiking geschiedenis' en de 'Quickscan geschiedenis instapniveau pabo' van mbo-diensten.

Het werkboek is goed bruikbaar voor alle studenten die hun kennisniveau op het peil willen brengen van de instaptoets geschiedenis voor de pabo. Het bevat veel gevarieerde opdrachten en herhalingsmomenten om de leerstof eigen te maken en kan zowel gebruikt worden door individuele studenten als door studenten in schoolverband.

Hans Keissen
Landsmeer, voorjaar 2020

INHOUD

- 1 Tijd van jagers en boeren 6**
 - Oriëntatievragen 6
 - Theorievragen 7
 - Opdrachten bij het tijdvak 10
 - Test jezelf 14

- 2 Tijd van Grieken en Romeinen 15**
 - Oriëntatievragen 15
 - Theorievragen 16
 - Opdrachten bij het tijdvak 20
 - Test jezelf 23

- 3 Tijd van monniken en ridders 24**
 - Oriëntatievragen 24
 - Theorievragen 25
 - Opdrachten bij het tijdvak 28
 - Test jezelf 32

- 4 Tijd van steden en staten 33**
 - Oriëntatievragen 33
 - Theorievragen 34
 - Opdrachten bij het tijdvak 37
 - Test jezelf 40

- 5 Tijd van ontdekkers en hervormers 41**
 - Oriëntatievragen 41
 - Theorievragen 42
 - Opdrachten bij het tijdvak 47
 - Test jezelf 50

- A Herhaling hoofdstukken 1 t/m 5 51**
 - Opdrachten bij de hoofdstukken 1 t/m 5 51
 - Groepsopdracht 52
 - Plaatsen in de tijd 52
 - Groepsopdracht 54

- 6 Tijd van regenten en vorsten 55**
 - Oriëntatievragen 55
 - Theorievragen 56
 - Opdrachten bij het tijdvak 62
 - Test jezelf 65

- 7 Tijd van pruiken en revoluties 66**
 - Oriëntatievragen 66
 - Theorievragen 67
 - Opdrachten bij het tijdvak 70
 - Test jezelf 73

8 Tijd van burgers en stoommachines 74

Oriëntatievragen 74

Theorievragen 75

Opdrachten bij het tijdvak 80

Test jezelf 84

9 Tijd van wereldoorlogen en Holocaust 85

Oriëntatievragen 85

Theorievragen 86

Opdrachten bij het tijdvak 93

Test jezelf 98

10 Tijd van televisie en computers 99

Oriëntatievragen 99

Theorievragen 100

Opdrachten bij het tijdvak 106

Test jezelf 110

11 Wat is geschiedenis? 111

Oriëntatievragen 111

Theorievragen 112

Opdrachten bij het hoofdstuk 116

Test jezelf 119

B Herhaling hoofdstukken 1 t/m 11 120

Opdrachten bij de hoofdstukken 1 t/m 11 120

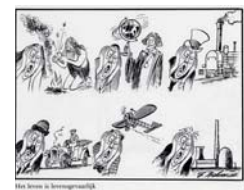
Groepsopdracht 122

Plaatsen in de tijd 123

Groepsopdracht 125

Test jezelf 126

Geraadpleegde literatuur 127

1 Tijd van jagers en boeren

ORIËNTATIEVRAGEN

Lees de inleiding op blz. 8 en 9 van het boek *Basiskennis geschiedenis*.

- 1 Over welke periode gaat dit tijdvak?
 - A > 3000
 - B 3000 v. Chr. - 500 na Chr.
 - C 500 - 1000
 - D 1000 - 1500

- 2 Naast de indeling in tijdvakken bestaat er ook een traditionele indeling van de geschiedenis. Over welke traditionele periode gaat dit tijdvak?
 - A Prehistorie
 - B Oudheid
 - C Vroege Middeleeuwen
 - D Late Middeleeuwen

- 3 Hunebedden werden circa 3000 v. Chr. gebouwd. Wij leven nu circa 2000 na Chr. Hunebedden werden dus _____ jaar geleden gebouwd.

- 4 De titel van dit tijdvak is: Tijd van jagers en boeren. Waar denk je zelf aan bij deze begrippen? Noteer bij elk drie zaken.

JAGERS:

BOEREN:

- 5 Bekijk het pictogram van het tijdvak en beantwoord de vragen.

- a De witte tekening is: _____
- b Op de achtergrond zie je: _____

THEORIEVRAGEN

1.1 Jager-verzamelaars

Lees paragraaf 1.1 Jager-verzamelaars.

- 1 Hoe heeft de mens zich over de wereld verspreid?

- 2 In sommige gebieden hielden mensen veel langer vast aan een bestaan als jager-verzamelaar dan in andere gebieden. Hoe is dit te verklaren?

- 3 Waarom leefden de rendierjagers als nomaden?

- 4 Vergelijk figuur 1.1 op blz. 11 met figuur 1.2 op blz. 12 in het boek. Welke veranderingen vallen op in het landschap?

1.2 De overgang van jagen en verzamelen naar landbouw

Lees paragraaf 1.2 De overgang van jagen en verzamelen naar landbouw.

- 5 Hoe noemen archeologen het heuvelachtige gebied in het Midden-Oosten waar de landbouw ontstond?

- 6 Leg uit wat wordt bedoeld met de Agrarische Revolutie.

7 Noem drie positieve en drie negatieve gevolgen van de overgang van jagen-verzamelen naar landbouw.

POSITIEVE GEVOLGEN:

NEGATIEVE GEVOLGEN:

<hr/> <hr/> <hr/>	<hr/> <hr/> <hr/>
-------------------	-------------------

8 Kleur op de kaart het gebied waar de landbouw voor het eerst ontstond.

9 Plaats de volgende begrippen in het juiste rijtje: *Drenthe, eerste boeren, grafgiften, grafkamers, grafkuilen, hunebedden, lössgrond, vuursteen, Zuid-Limburg.* (NB sommige begrippen passen bij beide.)

BANDKERAMIEKCULTUUR

TRECHTERBEKERCULTUUR

<hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/>	<hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/>
---	---

1.3 Religieuze uitingen: grottekeningen, beeldjes en grafgraven

Lees paragraaf 1.3 Religieuze uitingen: grottekeningen, beeldjes en grafgraven.

- 10 Er zijn geen geschreven bronnen uit de tijd van jagers en boeren. We weten dus niet wat mensen toen dachten. Waarom denkt men bij archeologische vondsten, zoals rotstekeningen, grafgraven en beeldjes, toch aan religieus besef?

1.4 De bronnen van dit tijdvak

- 11 Waarom treffen archeologen over het algemeen meer vondsten van boeren aan dan van jagers?

- 12 Wat wordt bedoeld met het begrip prehistorie?

- 13 Archeologen graven niet alles op dat in de bodem zit. Waarom laten ze veel archeologische vindplaatsen met rust?

- 14 Bekijk figuur 1.1 op blz. 11 in het boek. Welke onderdelen van de tekening zijn gemaakt op basis van archeologisch onderzoek en welke op basis van culturele antropologie?

- 15 Bekijk figuur 1.2 op blz. 12 in het boek. Welke nieuwe uitvindingen worden hier door de jagers en vissers gebruikt?

- 16 In het Rijksmuseum voor Oudheden (RMO) in Leiden staat bij de afdeling Archeologie van Nederland deze tekst: *'One man's trash is another man's treasure'* (*Het afval van de één is een schat voor een ander*). Leg uit wat met deze tekst wordt bedoeld.

- 17 Lees de vragen en bekijk vervolgens de video *Ötzi de ijsmummie* (ca. 14 minuten).

a Waarom is de vondst van Ötzi uniek?

b Welke gereedschappen en wapens werden bij Ötzi gevonden?

c Waarom denken archeologen dat Ötzi een belangrijke positie had in zijn gemeenschap?

d Uit de vondsten is af te leiden welke middelen van bestaan het dorp had waar Ötzi toe behoorde. Waaruit bestonden die?

e Ötzi leefde in het grensgebied van het huidige Italië en Oostenrijk. Stel dat hij in het huidige Nederland had geleefd. Tot welke archeologische cultuur had hij kunnen behoren?

OPDRACHTEN BIJ HET TIJDVAK

1 Is de uitspraak juist of onjuist?

Plaats een kruisje in het vak.

UITSpraak	JUIST	ONJUIST
a De mens komt oorspronkelijk uit Azië.	☐	☐
b De prehistorie eindigde in het Midden-Oosten eerder dan in Europa.	☐	☐
c Het gebruik van vuur begon na de Agrarische Revolutie.	☐	☐
d Het oudste landbouwgebied wordt de Vruchtbare Halvemaan genoemd.	☐	☐
e Jager-verzamelaars maakten rond 10.000 v. Chr. pijlpunten van ijzer.	☐	☐
f Organisch materiaal blijft in veengrond beter bewaard dan in zandgrond.	☐	☐

2 Woordzoeker

Markeer het begrip en noteer het nummer dat bij de omschrijving hoort.
Let op: Soms staan de begrippen horizontaal (H), soms verticaal (V).

- 1 Een religieuze of rituele afbeelding uit ca. 40.000 v. Chr. (V)
- 2 Een bijna boomloos gebied met mossen, grassen en struiken. (H)
- 3 Een grafkamer uit ca. 3000 v. Chr. (H)
- 4 Een groep mensen zonder permanente nederzettingen. (H)
- 5 Een periode van extreme kou. (H)
- 6 Een periode waarin geen geschreven bronnen bestaan. (H)
- 7 Een uitgestorven diersoort. (H)
- 8 Het aardewerk van de eerste boeren in West-Europa, ca. 5000 v. Chr. (H)
- 9 Het belangrijkste materiaal voor wapens en gereedschap van jager-verzamelaars. (H)
- 10 Veel voorkomende grafgiften in een hunebed. (V)

F	K	G	S	P	C	H	N	P	J	Y	A	B	O
G	H	U	N	E	B	E	D	B	N	V	J	V	T
R	E	P	R	E	H	I	S	T	O	R	I	E	R
O	H	E	K	S	Q	U	F	U	R	R	H	M	E
T	K	F	A	C	J	H	W	I	J	Z	E	R	C
T	D	P	P	F	V	I	S	S	E	R	S	Y	H
E	B	A	N	D	K	E	R	A	M	I	E	K	T
K	P	V	U	U	R	S	T	E	E	N	T	M	E
E	J	D	G	K	B	R	O	N	S	Y	I	U	R
N	S	V	M	A	M	M	O	E	T	W	J	X	B
I	R	B	R	J	A	G	E	R	S	C	X	E	E
N	K	N	O	M	A	D	E	N	G	K	G	R	K
G	I	J	S	T	I	J	D	O	B	I	U	R	E
T	T	O	E	N	D	R	A	Q	S	F	B	T	R

3 Plaats deze ontwikkelingen in de juiste chronologische volgorde.

Begin bij wat het eerst gebeurde.

- a Bandkeramiekcultuur
- b Jagers en vissers
- c Rendierjagers
- d Trechterbekercultuur

De juiste volgorde is: _____

4 Welk woord weg?

Werk samen met een medestudent. Omcirkel in elke rij het woord dat er *niet* bij hoort en leg uit waarom dat zo is.

1	Rendierjagers	Tenten	Hunebedden	Nomaden
2	Trechterbekers	Grottekeningen	Boeren	Hunebedden
3	Drenthe	Bandkeramiekcultuur	Lössgrond	Eerste boeren
4	Midden-Oosten	Toendra	Vruchtbare Halvemaan	Landbouw
5	Bodemarchief	Archeologie	Geschreven bronnen	Grafgiften

Wij laten in rij 1 het begrip _____ weg, omdat

Wij laten in rij 2 het begrip _____ weg, omdat

Wij laten in rij 3 het begrip _____ weg, omdat

Wij laten in rij 4 het begrip _____ weg, omdat

Wij laten in rij 5 het begrip _____ weg, omdat

5 Terugblik

a Is de titel van dit tijdvak ‘Tijd van jagers en boeren’ volgens jou goed gekozen? Waarom wel/niet?

b Bedenk zelf een titel die bij dit tijdvak zou kunnen passen. Bespreek dit met een medestudent.
